

A VEGYESHÁZASSÁG SORSA AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETÉBEN

A katolikus egyházi jog vegyesházasságnak nevezi a keresztény felek közti házasságot, ha egyikük nem katolikus. Az egyház törvénnyel tiltja ilyen házasságok kötését, sőt a tilalmat isteni jogen alapulónak tekintti abban az esetben, ha a vegyesházasság veszelvezeteti a katolikus fél vallásosságát, vagy ha a házasulandók nem vállalják súlyos erkölcsi kötelességként minden leendő gyermekük katolikus nevelését. Ilyen esetben az egyháznak nincsen joga felmentést adni a tilalom alól, hiszen nem mentesítheti a híveket attól a legszentebb kötelességtől, amelyet hitünk szerint maga a Teremtő rak a szülők vállára.

A vegyesházasság tilalma ősrégi: már a kereszténység ókorában megvolt. A pártoskodásnak általánosan emberi szenvedélye keresztény őseinket sem hagyta érintetlenül. Időnkint — főleg vitás fegyelmi kérdések miatt — szakadár felekezetek váltak le az egyház testéről. Ugyanekkor, a roppantul élénk teológiai érdeklődés légkörében, gombamódra szaporódtak az eretneknek tekintett szekták. Utat készítettek nekik a görög anyanyelvű városokban divatos pogány filozófiai áramlatok; elterjedésüket és fennmaradásukat pedig hol a császárok részéről élvezett hathatós támogatás biztosította, hol pedig épp ellenkezőleg a római birodalomból kiválni szándékozó nemzetiségek ébredező öntudata. Az egyház a maga részéről tiltotta a katolikusokat a szakadással vagy eretnekkel kötendő házasságtól, bár a vegyesházasság érvényét nem vonta kétségbe. E tekintetben Kelet kereszténysége néhány évszázad múltán más álláspontot foglalt el, mégpedig azon a nagyjelentőségű, de nem egyetemes zsinaton, amely sok egyéb szempontból is a latinokétól különböző útra térítette a görög egyházi jogfejlődést. Ez a 692. évi püspöki összejövetel a konstantinápolyi császári palota kupolatermében (a „trullosz”-ban) ülésezett azzal a céllal, hogy az V. és VI. egyetemes zsinat munkáját érvényelt határozatokkal kiegészítse. A görög főpapok döntése ettől fogva érvénytelenné nyilvánította a vegyesházasságokat.

Nyugaton a középkor folyamán az eretneknek nyilvánított mozgalmak tagjaival házasságra lépni elvileg csupán tilos volt, de a gyakorlatban lehetetlen is, hiszen a makacs eretneket az állami hatóság kivégezte (Velencében gályarabságra hurcolta), az egyházi kiközösítés miatt pedig katolikus hívó, még egy fedél alatt sem lakhatott velük. Az újkor hajnalán azonban a reformáció elterjedése lényegeset módosított a helyzeten. Most már egymás mellett éltek a különböző keresztény felekezetek, ami gyakori vegyesházasságokra is vezetett. A katolikus egyház akkoriban a házasság megkötése előtt a katolikus hitvallás letételét kívánta a másvalású féltől. Ez az eljárás valójában megszüntette a valláskülönbséget s nem is ment többnyire simán. Jellegzetes történelmi példa rá a francia királyi család két ágának összeházasodása a kálvinista *Bourbon Henrik* és a katolikus *Valois Margit* személyében, épp egy nappal a hirhedt Szent Bertalan-éj előtt (1572). Am a tilalom ellenére is, és hitvallástétel nélkül is nyílt lehetőség vegyesházasság kötésére. Annak ellenére ugyanis, hogy az illetékes plébános megtagadta jelenlétét, amely elvben 1564 óta (a trentói zsinat törvénye értelmében) az érvényes házasságkötés feltétele volt, a felek kijátszhatták a törvényt, ha legalább ideiglenesen olyan vidékre telepedtek át, ahol a kihirdetés késedelme miatt az új rendelke-

zés még nem lépett életbe („*locus extratridentinus*”). A vegyesházasság tilalmának megszegői így ugyan katolikus megítélés szerint súlyos bűnt követtek el, de legalább oly házasságban élhettek, amelynek érvényét az egyház maga is elismerte.

A vallási türelem, amely a felvilágosodás korának kétségtelenül egyik történelmi vívmánya, az egyházi jogfejlődésben is éreztette mérséklő hatását. A jószágos és tudós *XIV. Benedek* pápa, akit még egy *Voltaire* is tisztelt, a vegyesvallás házassági akadályai alól adott felmentéseknél 1746. óta beérte a házasulandóknak azzal a hitelt érdemlő ígéretével, hogy minden születendő gyermeküket katolikus módra nevelik; a másvallású félnek ezenkívül még vállalnia kellett, hogy katolikus házastársát vallásosságában háborítani nem fogja. A felmentések megadásánál mindmáig ez az egyház gyakorlata.

Magyarországon a vegyesházasságnak az újkortól fogva külön története van, minthogy nálunk sajátos módon az állam is feladatának tekintette a vallási hovatartozás és a vallásos gyermeknevelés törvényi szabályozását. A vallásfelekezeti tagság közjogi kérdés volt: a legújabb időkig állami törvény szabta meg, hogy a polgárok melyik „bevetett” vagy legalábbis „elismert” vallásfelekezetbe „születnek belé”; a gyermekek pedig — államjogilag megállapított vallásfelekezetükben — kötelező hitoktatást kaptak. Tanügyi jogszabályaink az 1777. évi *Ratio Educationis* óta kötelező iskolai tantárggyá nyilvánították a vallástant, és még a XIX. század második felében alkotott iskolarendszerünk is a magasabb iskolai osztályba lépés feltételévé tette a legalább „elégéses” hittani érdemjegyet. Ez a követelmény vegyesházasságok esetén nyakorta megoldhatatlannak látszó erkölcsi problémát és sok lelkiismereti őrlődést okozott a szülőknek. Hasztalan egyeztetek meg például a katolikus fél vallása javára, a gyermek — ha a törvény nem tekintette katolikusnak — az iskolai osztályzat kedvéért vizsgázni kényszerült a nemkatolikus hittanból, és az iskolai fegyelem súlya alatt részt tartozott venni nemkatolikus vallási cselekményekben. Ugyanígy természetesen a protestáns lelkiismeretet is érthette hasonló erőszak.

Hazánkban a reformáció elterjedése óta elkerülhetetlenek voltak a vegyesházasságok. A Mohácsot követő felszázad folyamán a magyar nemesség túlnyomó többsége előbb a lutheri, majd a kálvini reformáció oldalára állott, és sem Pázmány Péter bíberos igehirdető és irodalmi munkássága, sem *Kollonich Lipót* erőszakoskodásai nem tudták többé helyreállítani a vallási egységet. Buzgóbb katolikusok vegyesházasság előtt külön egyházi törvény nélkül is garancialevelet („reverzális”) kívántak másvallású jegyesüktől gyermekeik katolikus neveléséről és saját vallási háborítatlanságukról. Később pedig *Keresztély Ágost* esztergomi érsek — aki egyébként elsőnek viselte a *XIII. Pius* rendelkezése folytán immár megszűnt „hercegprimás” címet — 1716-ban egyenesen megtiltotta a plebánosok közreműködését a garanciák nélküli vegyesházasságoknál.

II. József türelmi rendelete 1781-ben eltörölte a reverzális-adást, és általánossá tette a „nem nemzet követ”-elvet arra az esetre, ha katolikus nő köt vegyesházasságot. Ilyenkor tehát a fiúgyermeket protestánsnak ismerte el az állam, a leányokat katolikusnak. Ha azonban a férj volt katolikus, akkor a rendelet szerint minden gyermek katolikusnak született. A „kalapos király” felemás rendelkezése nem bizonyult időtállóan. Már *II. Lipót* idejében törvénnyé lett, hogy katolikus részre a fiúk vallásáról is adható reverzális (1790—91. évi XXVI. tv.), majd az 1848. évi XX.

törvény „egyenlőséget és viszonyosságot” állapított meg a felekezetek között, vagyis mindkét nemű gyermekekről bármelyik szülő vallása javára lehetségessé tette a reverzalist.

Gyakran előfordult, hogy másvallású fél nem volt hajlandó garanciákat nyújtani, de a felek mégis ragaszkodtak a katolikus házasságkötéshez. Ez az eskető plebánost hozta kínos lelkiismereti helyzetbe. Ha viszont a felek másvallású lelkész előtt kötötték házasságot, akkor a katolikus fél kezdett örlödni, hiszen kiközösítést vont magára és a szentségekhez nem járulhatott. E tarthatatlan állapot orvoslására *Lonovics József* csanádi püspök 1840-ben főpásztortársai megbízásából Rómába utazott. Küldetése a jozefinista egyházpolitika felszámolását s a Szentszék és a magyar püspökök között jó félszázadon át szünetelő összeköttetés újrafelvételét jelentette. Erthető tehát, hogy *XVI. Gergely* pápa igen barátságosan fogadta *Lonovicsot*. A tárgyalások eredményeként a pápa külön Brevében engedélyezte a magyar plebánosok „tétlen jelenlétét” (*assistentia passiva*) a kellő reverzális nélkül létrejövő házasságkötéseknél. Ennyi eligendő volt a szentség érvényességéhez; a felek számára azonban továbbra is súlyos bűn maradt az egyházi tilalom megszegése és a szülői nevelő kötelezettség semmibevétele. A pápai irathoz *Lambruschini* bíboros államtitkár Utasítást (*Instructió-t*) mellékelte, amely szerint az egyház Magyarországon részleges felmentést ad a házasságkötés „trentói formája” alól, vagyis a maga részéről érvényesnek ismeri el a plebános jelenléte nélkül kötött államérvényű vegyesházasságokat. A súlyos tilalom természetesen ennek ellenére megmaradt, sőt a kiközösítés is arra az esetre, ha a házasság-kötés más vallás szertartása szerint történt. Ezt a helyzetet tartotta fenn nálunk az egyházi jog 1918-ig.

Közben, 1868-ban az országgyűlés törvényt hozott (1868. évi LIII. tv.), amelynek értelmében eszentül ismét „nem nemet követ”, és mindenemű reverzális érvénytelen. Minthogy azonban a kötelező iskolai hitoktatás továbbra is változatlanul megmaradt, az új törvény valósággal béklyóba verte a szülők lelkiismereti szabadságát. A Szentszék 1891 folyamán két ízben is kérte, hogy az állam ne tegye nálunk az iskolai továbbhaladás feltételévé a hittani vizsgaosztályzatot. *XIII. Leó* pápa ebben látta a „modus vivendi” (az egyház magyarországi életlehetősége) előfeltételét. *Csáky Albin* kultuszminiszter azonban minden engedmény elől elzárkózott. Ez robbantotta ki az úgynevezett „magyar kultúrharcot”, amelyben a katolikusok keresztülvitték ugyan a reverzális-adás jogának elismerését, az állam azonban egyidejűleg bevezette a kötelező polgári házasságot, az előbbi törvény pedig kimondta, hogy reverzális csak a polgári kötés előtt adva és csak az államszabta formaságok szerint jogérvényes (1894. évi XXXII. tv.).

1909-ben *Szent X. Pius* pápa megkísérelte világszerte egységesíteni a katolikus házasságjogot, ez a törekvése azonban nem járt teljes sikerrel éppen Magyarországon (és a Német birodalom) kedvezményezett jogviszonyai miatt a vegyesházasságok terén. 1918. május 19-én azután hazánkban is életbe lépett a katolikus egyházi jog új törvénykönyve, a *Codex iuris canonici*, amely megszüntette a magyarországi és a németországi vegyesházasságok különleges jogállását. Azóta reánk, magyar katolikusokra is az egyetemes egyház házasságjoga vonatkozik. Eszerint a plebános (illetve meghatalmazottja) nélkül, vagy merő tétlen jelenlétében kötött vegyesházasság már nemcsak tilos, hanem az egyházi megítélésben érvénytelen is. Nyomában a vegyesházasságok arányszáma csökkenni is kezdett, növekedett viszont a nem-szentségi házasságok száma. Minthogy

pedig az állami reverzális-törvény nem módosult, és az iskolai hittan-érdemjegy változatlanul a továbbhaladás feltétele maradt, most már nemcsak az egyházi büntetés alá vont katolikus szülő feloldozása ütközött nehézségbe, hanem a nem-szentségi házasságok rendezése is, hiszen a polgári kötés után adott, tehát államérvénytelen garanciákat az egyház sem vehette figyelembe.

A vegyesházassággal kapcsolatos ilyen természetű lelkiismereti problémák megoldását csak a második világháborút követő forradalmi átalakulás hozta meg. A Magyar Népköztársaság alkotmánya (1949. évi XX. tv.) szerint az egyházak el vannak választva az államtól és az iskola az egyházaktól. A vallási hovatartozás nem közjogi kérdés többé, az állami anyakönyvekbe be sem jegyezhető. A belügyminiszter 1952. évi rendelete szerint az állami reverzális-törvény hatályát veszítette. Az iskolákban az 1949—50. tanév óta nem kötelező a vallásoktatás. Az 1949. évben kiadott törvényerejű rendelet megtartotta ugyan a vallásoktatást az általános iskolákban és az általános gimnáziumokban, de választható (fakultatív) tárggyá tette, amelynek érdemjegye nem befolyásolja a továbbhaladást. A reverzális-adás szabadsága tehát a szülők számára biztosítva van, s az ígéret megtartása sem ütközik már semminemű államjogi akadályba. A hazai jogfejlődés így maga vágta ketté azt a „gordiusi csomót”, amelyet régi magyar törvényeink kötöttek. Jelenleg meglévő katolikus gimnáziumaink hitoktatásának a régihez bizvást hozzámérhető eredménye mutatja, hogy mennyire igaz volt XIII. Leó pápának ebben a pontban is. Az iskolai minősítésre és továbbhaladásra kiható, vagyis „polgári” következményekkel járó érdemjegy egyáltalán nem szükségyszerű eszköze az iskolai vallástanításnak. Helyében persze — az eredmény érdekében — a hittanórák tárgyi, módszeres és pszichológiai színvonalának kell emelkednie. Ez azonban haladás, és szüntelenül kívánatos is. A múlt válságainak felidézése tehát intő példa legyen! A végre-valahára megoldott csomó összebogozódását nem szabad óhajtanunk.

Felmerül azonban a kérdés, hogy az eddigi fegyelem enyhítésével ne könnyítsen-e maga az egyház is a lelkiismeretek terhén. Világos, hogy nem szüntetheti meg a szülők természetadta, istenrendelte kötelességét gyermekeik igazságra és üdvösségre nevelése terén. A merőben egyházi jellegű törvények azonban nem változhatatlanok. Változtak a múltban, és a lelkipásztori okosság újra változtathat rajtuk a jelenben. Megfontolni való ötletként felmerülhet a reverzálisnak mint jogi előfeltételnek meg nem követelése, másvallású keresztény lelkész házassági áldása miatt egyházi büntetés ki nem szabása, továbbá a nemkatolikus szertartás szerint (vagy merő polgári formások közt) történő vegyesházasság-kötések szentségi érvényességének megadása. A II. vatikáni egyetemes zsinaton résztvevő püspököket és szakértőket valóban foglalkoztatják ilyesféle kérdések. Hogy felelős döntésük mi lesz, arra vonatkozólag elhamarkodott dolog volna jóslásokba bocsátkoznunk.

Az I. vatikáni zsinaton 1870-ben egy svájci résztvevő, *Greith* sankt-galleni püspök javasolta a vegyesházasságok fegyelmének szigorítását. Érdekes fejlemény, hogy napjainkban főleg egy svájci származású férfiú sürgeti épp az ellenkezőjét. *Hans Küng* meghívott zsinati szakértő, tübingeni egyetemi tanár azt hangoztatja, hogy a katolikus egyháznak el kellene ismernie a protestáns templomokban kötött vegyes házasságokat. *Isaak Ghattas* théba-luxori kopt-katolikus püspök hasonló engedékenységet kíván a keleti szakadókkal kötött és orthodox pap által megáldott vegyes házasságok esetén. *Josef Frings* kölni bíborosérsek zsinati felszólalása sze-

rint az egyháznak minden vegyesházasságot érvényessé kellene nyilvánítania, azokat is, amelyeket nem az egyházi jogban előírt forma szerint kötnek, és ezenkívül meg kellene szüntetnie az ily házasságokra nehezedő egyházi büntetéseket. *Hans Küng* további véleménye, hogy az egyház némely esetben a szülők lelkiismeretére hagyhatná, milyen vallásban nevelik gyermekeiket. *Cushing* bostoni bíborosérsek nem megy ugyan ily messzire, de maga sem kívánna írásos reverzálist.

Változatlanul megmaradna természetesen a gyermekek katolikus nevelésére vonatkozó súlyos erkölcsi kötelesség. Ezt *Frings* bíboros kifejezetten hangoztatta. A hanyag szülő nem kapna gyónási feloldozást, míg kész nem lenne mindent megtenni, ami rajta áll. Előzetes megegyezés híján sem gördülne azonban akadály az érvényes szentségi házasságkötés elé, és így nem minősülne súlyos bűnnek a felek házasesete. Ez az enyhébb fegyelem kétségtelenül segitené a keresztény felekezetek kölcsönös közeledését, és lényegesen kisebbitené a katolikus fél lelkiismeretének terhét. Aggasztó viszont, hogy az elképzelt új gyakorlat nem rontaná-e jelentősen a gyermekek katolikus nevelésének eshetőségeit. A vallásos nevelés felvállról vétele és a közömbösség terjedése egyébként a hívő protestáns felelősségtudattal éppúgy nem fér össze, mint a miénkkel. Ha a másik fél a mi követelményeinket lelkiismeretének sérelme nélkül vállalni nem tudja, nem szabad a házasságot megkötni. Ezt — mint erkölcsi kötelezettséget — *Frings* világosan kimondja. Az elközömbösödés különben korántsem csak a gyermekeket fenyegeti. A katolikus házasság hittani alapismeretei manapság sokhelyütt meglehetősen alacsony szinten állnak. A mondottak alapján minden kereszténynek meg kell tehát szívlelnie, amit *Franz Hengsbach* esseni püspök zsinati felszólalása hangoztat, hogy a vegyesházasság-probléma megoldásánál fellépő nehézségeink nem az ökumenikus magatartás hiányából, hanem magának a dolognak súlyosságából erednek.

Protestáns vagy szakadár keresztények egymásközötti házasságkötését az egyház eddigelé is valóságos, szentségi jellegű, felbonthatatlan házasságnak ismerte el. Nem követelte meg tehát hozzá a trentói házasságkötő formát, nevezetesen a katolikus plebános közreműködését. A vegyesházasságok jelenlegi fegyelme azonban, amint láttuk, egészen más. Aki katolikus (vagy valaha katolikus volt), csak az egyház színe előtt köthet szentségi érvényű, felbonthatatlan házasságot. Ha most az egyetemes zsinat vagy a Szentszék jogalkotása ettől a követelménytől eltekintene, szentségi vegyesházasságot lehetne kötni katolikus pap nélkül is. A vegyesházasság-kötés e módja súlyos bűn terhe alatt tilos lenne ugyan, de nem volna érvénytelen. Ilyen enyhébb szabályozással már tett kísérleteket az egyház a múlt folyamán. Elgondolkodtat azonban, hogy ma, amikor oly sok házasság együttélés felbomlik, és nem egyszer, sajnos, csak a második párvalasztás bizonyul időtállóknak, érdemes-e a felbonthatatlan esetek számát szaporítani. Érdemes-e felbonthatatlanná tenni egy olyan kapcsolatot, amely — a katolikus fél részéről — már eleve erkölcsi teher-tétellel indul: a lelkiismereti kötelesség és az egyházi tiltó törvény semmibevételével. Remélhetjük-e, hogy a holtig tartó hűség követelménye vagy a keresztény házassági erkölcs egyéb pontjai majd többet jelentenek a fél számára? Aligha.

A vegyesházasságok új jogi rendezése tehát nemcsak elvi tisztánlátást kíván, hanem ugyanakkor nagy lelkipásztori bölcsességet is követel. Ez utóbbinak érvényrejtését eléggé biztosítja a zsinat alkotmánya, amely szerint a hittudomány és az egyházi jog szakemberei csak segédhivatali

munkát végeznek. A döntő szó a megyés-főpásztoroké. A magyar és a német püspökök a vegyesházasság hazai múltjából roppant értékű tapasztalatok birtokában vannak. Véleményük figyelembevételre jelentősen elősegítheti a helyes zsinati törvény megszületését.

CSANÁD BÉLA VERSEI

FÉLTÉKENYSÉGGEL

*Féltékenységgel védtelek
a nagyvárosi dzsungelokban.
Rossz szemmel rád ne nézzenek,
én égtem minden szégyenedben.*

*Harcoltam érted: benned is
a magam erejét szerettem,
s magamat őriztem a vad
félelemszülte ketrecekben.*

*Körömszakadtig védtelek,
mert nekem fájtak az ütések.
Enyém vagy: kellett védenem
kegyetlenül is az enyémet.*

*Most azt mondom: tied vagyok,
megverve és kiüresedve,
Oltalmaz magam ellen is,
mindenek legvédtlenebbje.*

AZT IS FOGADD EL

*Azt is fogadd el, ami nem vagyok:
ami lehettem volna. Hajdanán
nagyobbra törtem én is. Alkonyul.
Lehull a nap az ablak kvadrumán.*

*Fogadd el bennem csonka önmagad.
Hiú kalózkodásom végetért.
Mert minden tiéd s általad enyém.
Ne érétem, de szeress magadért!*

JÓNÁS JELE

*Örök ünneppé áldoztad magad.
Megdicsőült stigmáid átragyognak
éjszakáinkon. Homlokod alatt
tövisei a büntelen szavaknak.*

*Remények kútja lángoló szemed.
Arnyékok égön omlik Ninivére.
S Jónás jeleként eltemetkezel
a lelkek csalhatatlan ösztönébe.*

MYSTERIUM NATIVITATIS

*Nagy zajjal hirdette diadalát
a római gör Betlehemben. Isten
szegény szolgává alázta magát,
világra jött egy istállónyi csendben. az Ige, akit Isten szája termelt.*

*Ott didergett a szalmán. A világ
millió kinja testében didergett.
Végigsírta a néma éjszakát*

*Gyermekként jött közénk a legnagyobb,
megszületett, hogy meghálhasson értünk.
Szegénységéből lettünk gazdagok:
mind általa, vele és benne élünk.*

INTERMEZZO

*Bezárultak a szép utak
csillaghomályos éjben.
Nem tudok élni már tovább,
ahogyan eddig éltem.*

*Alkotni, élni: küzdelem.
kinban is gazdagabban.
Bizonyítson a fájdalom,
mit százszor megtagadtam.*